

Motion till riksdagen 2011/12:U279

av Annika Lillemets m.fl. (MP)

Om ”landgrabbing” och rätten till mat enligt konventionen om de ekologiska, sociala och kulturella rättigheterna (ESK-konventionen)

Förslag till riksdagsbeslut

1. Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad som anförs i motionen om att Sverige bör underteckna tilläggsprotokollet till ESK-konventionen.
2. Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad som anförs i motionen om behovet av att skydda småbrukare mot ”landgrabbing”.

Vem har rätt att använda världens jordbruksmark?

Stater och privata investerare i nord leasar eller köper upp tiotals miljoner hektar jordbruksmark i syd för att i stor skala producera exportgrödor till nord. Denna så kallade ”landgrabbing” är ett allvarligt hot mot alla människors rätt till mat. Särskilt drabbade är människor som lever på landsbygden i syd. Aldrig tidigare har antalet kroniskt undernärda varit så hög, cirka en miljard.

Världsbanken har insett att situationen för de svältande förvärras och har därför föreslagit några principer för hur uppköp av mark ska få gå till. Förslagen har fått stöd av flera stora FN-organisationer. Utgångspunkten är att den köprush som pågår innebär stora risker. Hittills har Världsbanken beskrivit dessa investeringar som positiva och ett bra sätt att öka produktiviteten på landsbygden. Men nu vill Världsbanken att de ska genomföras enligt vissa kriterier så att social oro undviks. Världsbanken föreslår bland annat att de

Fel! Okänt namn på

existerande brukarnas rätt till mark ska respekteras genom att de får betalt för den. Vidare föreslås att levnadsvillkoren på hushålls- och bynivå skyddas och förbättras genom att andra jobb och social service ordnas. Även miljön ska skyddas. Detta är kärnan av de principer som Världsbanken vill införa för socialt acceptabel "landgrabbing".

Men dessa principer utgår inte från verkligheten. De allra flesta småjordbrukare har inte papper på att de äger marken. Själva begreppet äganderätt är ovanligt. Lantmäteri saknas och fastighetsbildning som vi är vana vid är okänt. I Afrika producerar kvinnorna 80 procent av maten, men äger bara 1 procent av jordbruksarealen. Därför kan de inte sälja den ens om de skulle vilja. Och hur skulle utländska investerare kunna förbättra levnadsvillkoren genom att ta ifrån människor deras mark? Genom att de får jobb? På odlingar för export i exempelvis Kenya och Uganda är lönen cirka en dollar om dagen för ett heltidsarbete. Och de monokulturer som det nästan alltid är frågan om orsakar stor skada på miljön.

Dessutom föreslås principerna bli frivilliga. Därför bidrar Världsbankens förslag bara till att dölja det faktum att storskaligt industrijordbruk för export aldrig kommer att kunna lösa hungerkrisen i syd. Människor utan köpkraft får bara sina behov tillgodosedda om de bor i ett land med en regering som försvarar deras rättigheter och skyddar deras rätt till att fortsätta bruka den mark de livnär sig på. Det är också regeringarna som måste ordna sociala trygghetssystem.

Det finns bra verktyg för att förmå regeringarna att göra detta. Enligt konventionen om de ekonomiska, sociala och kulturella rättigheterna, ESK-konventionen från 1966, har i stort sett alla länder, utom USA, åtagit sig att till det yttersta av sin förmåga och med alla tillgängliga resurser skydda och respektera sina invånares rätt att kunna försörja sig i värdighet. Att tillåta utländska investerare att köra undan människor från de marker de odlar, är ett tydligt brott mot denna konvention. 70 procent av jordens småbönder är kvinnor och dessa kränkningar drabbar särskilt dem och deras barn. Även ursprungsfolk är hårt drabbade.

Men snart kommer förhoppningsvis de regeringar som kränker sina invånares rätt till mat att kunna ställas till svars för sina försummelse eftersom ESK-konventionen nyligen, efter många års arbete, fått ett så kallat tilläggsprotokoll. Detta ger individer klagorätt på sina regeringar inom FN-systemet, då deras rätt till exempelvis mat kränkts. Många länder har redan skrivit under tilläggsprotokollet, men ännu inte Sverige.

"Landgrabbing" drabbar inte bara de människor som tvångsförflyttas. Det drabbar också lokalsamhällen, förstör försörjningsmöjligheter, minskar det politiska manöverutrymmet för inhemsk jordbrukspolitik som stöder småjordbrukare, förstör de lokala marknaderna, gynnar storskaligt exportjordbruk och världshandel i stället för uthållig lokal livsmedelsproduktion för lokala och nationella behov.

"Landgrabbing" orsakar också miljöförstöring och förvärrar klimatkrisen. Det beror på den typ av storskaligt, monokulturellt industrijordbruk som den förlorade marken används till.

Fel! Okänt namn på

Att uppmuntra och tillåta "landgrabbing" kränker rättigheterna i ESK-konventionen och underminerar FN:s deklaration om ursprungsfolkens rättigheter. "Landgrabbing" åsidosätter principerna som antogs av den internationella konferensen ICARRD, the International Conference on Agrarian Reform and Rural Development, 2006, och de rekommendationer som gjorts av IAASTD, the International Assessment of Agricultural Science and Technology for Development.

Den internationella FAO-konferensen ICARRD hölls i Porto Alegre 2006 med den brasilianska regeringen som värd. 92 av FAO:s medlemsländer deltog. Konferensen antog en deklaration innehållande principer för hur fattigdomen och hunger på landsbygden skulle avskaffas. En mängd förslag om hur småbrukare (läs kvinnor) och ursprungsfolk skulle tillförsäkras tillgång till mark och vatten genom landsbygdsutveckling och jordreformer, antogs. Se <http://www.icarrd.org/sito.html>.

Vid konferensen IAASTD i Johannesburg i Sydafrika 2008, initierad av Världsbanken och FAO för att samla all kunskap, forskning och teknik för att få fram bästa angreppssätt för minska fattigdom och hunger och ge råd till globala beslutsfattare kring detta, enades 58 länder om ett Global Summary for Decision Makers. Bland annat varnades för att fattigdom och hunger kan komma att öka om inte grundläggande institutioner och infrastruktur finns på plats innan nationella jordbruksmarknader får internationell konkurrens. Se http://www.agassessment.org/reports/IAASTD/EN/Agriculture%20at%20a%20Crossroads_Global%20Summary%20for%20Decision%20Makers%20%28English%29.pdf.

Att dessa institutioner inte finns på plats är uppenbart. Därför har 134 globala sociala rörelser, frivilligorganisationer, småjordbrukare och ursprungsfolk, representerade av bland annat FIAN International (Food First Information and Action Network), Via Campesina, LRAIN (Land Research Action Network) och GRAIN föreslagit följande:

1. Behåll rätten till jordbruksmark för lokala samhällen och brukare och genomför landreformer som säkrar en jämställd och rättvis fördelning av mark och naturtillgångar.
2. Stöd kraftfullt ekologisk odling, småskaligt jordbruk, fiske och bevarande av betesmark. Genomför forskning och utbildning i syfte att förbättra möjligheterna för småjordbrukare att producera tillräcklig och lämplig hälsosam föda till alla lokalt.
3. Ändra EU:s jordbruks- och handelspolitik, och ersätt den med principen om livsmedelssuveränitet, food sovereignty, som lanserats av Via Campesina 1996. Stöd lokala och regionala marknader så att människor lokalt kan dra nytta av reformerna.
4. Gynna lokala jordbruks- och livsmedelssystem som ger människor kontroll över land, vatten och biodiversitet.
5. Inför kraftfulla obligatoriska system som stoppar storföretag och andra aktörer, såväl statliga som privata, från att tillskansa sig mark som används för matproduktion, fiske, bete och småskaligt skogsbruk av människor som inte har äganderätt men brukar den för sin försörjning.

Fel! Okänt namn på

Se <http://www.fian.org/resources/documents/others/stop-land-grabbing-now/pdf>.

Mat är en mänsklig rättighet enligt FN:s deklaration om de mänskliga rättigheterna från 1948 och enligt konventionen om de ekonomiska, sociala och kulturella rättigheterna, ESK-konventionen från 1966. Trots det kränks den dagligen utan att de regeringar som skulle ha skyddat och respekterat sina invånares rätt att kunna försörja sig i värdighet, ställs till svars.

Nu stiger värdet på jordbruksmarken därför att vårt begär och vårt slöseri i nord har lett till att allt större arealer behövs för att tillgodose våra behov. Ägande av mark håller på att bli mycket lönsamt och investerare vill ha god avkastning på sitt kapital.

Men "landgrabbing" förstör möjligheterna för länder och människor i syd att producera sin egen mat. Detta kan inga principer i Världsbanken ändra på. Vill Världsbanken och Sverige undvika social oro måste helt enkelt "landgrabbing" upphöra. Människor som förlorar sina försörjningsmöjligheter blir lätt desperata.

Den svenska borgerliga alliansregeringen, som i alla sammanhang säger sig arbeta för mänskliga rättigheter, har beslutat att inte underteckna tilläggsprotokollet till ESK-konventionen, som FN:s generalförsamling enhälligt antog den 10 december 2008. Det är svårt att förstå regeringens hållning. I synnerhet i ljuset av den "landgrabbing" som nu accelererar och som framför allt drabbar fattiga människor utan papper på att de äger den mark de brukar. Ofta är det kvinnor och ursprungsfolk som körs iväg och förlorar sina försörjningsmöjligheter.

Den svenska regeringen borde göra allt för att öka skyddet för de drabbade. Världsbankens frivilliga riktlinjer är ingen framkomlig väg. Sverige bör istället arbeta för implementering av rekommendationerna från International Conference on Agrarian Reform and Rural Development (ICARRD) and the International Assessment of Agricultural Science and Technology for Development (IAASTD) och att ESK-konventionens mänskliga rättigheter om mat, vatten, bostad, hälsa och utbildning för alla människor respekteras. Sverige borde naturligtvis skriva under det nya tilläggsprotokollet till ESK-konventionen som ger individer klagorätt på sina regeringar då de inte skyddar deras rätt att kunna försörja sig.

Sverige anslöt sig till antagandet av tilläggsprotokollet den 10 december 2008, men lämnade samtidigt en röstförklaring där man framhöll att man inte var övertygad om att enskild klagorätt var det bästa sättet att främja de ekonomiska, sociala och kulturella rättigheterna. Man påstod att ESK-rättigheternas karaktär skulle göra det svårt att med precision ange när en kränkning skulle anses ha begåtts. Detta påstående stämmer inte med verkligheten. Människorätsorganisationer som till exempel FIAN International (Food First Information and Action Network) och Amnesty International har dokumenterat hundratals typfall med kränkningar av ESK-rättigheter. Många kränkningar sker i samband med anläggande av dammar, hamnar, vägar, gruvor, plantager där vatten och jord förstörs och människor tvångsförflyttats utan att ha fått någon kompensation. Ett övertydligt exempel är Shells oljeutvinning i Nigeria. Ett annat är Marlingruvan i Guatemala där till och med

Fel! Okänt namn på

svenska AP-fonder har investerat. Ett annat exempel är Yanadifolket i Andhra Pradesh som levde av fiske och förlorade sina försörjningsmöjligheter vid ett hamnbygge.

Men de mest dramatiska kränkningarna nu är den "landgrabbing" som accelererar i rasande fart. Här behövs krafttag. FN:s specialrapportör för Rätten till mat, Olivier de Schutter, uttrycker sin oro i rapporten Right to food and Nutrition Watch 2010, www.rtfn-watch.org, som publicerats inför World Food day 2010 av Brot für die Welt, ICCO (Interchurch Organization for Development Cooperation) och FIAN International.

Det helt avgörande för att stoppa kränkningar av människors ekonomiska, sociala och kulturella rättigheter är att tydliggöra vem som har huvudansvar för att inte dessa kränkningar sker, nämligen staternas regeringar. Därför är tillämpningen av det nya tilläggsprotokollet så viktig. Då tydliggörs att ansvaret för kränkningarna ligger på regeringarna. De har åtagit sig att skydda sina invånare med alla tillgängliga resurser. Att beröva småjordbrukare marken de odlar är en tydlig kränkning av deras rätt att kunna försörja sig i värdighet.

Därutöver har alla stater extraterritoriella skyldigheter att se till att inte bidra till att kränkningar sker i andra länder. EU:s handels- och jordbrukspolitik behöver förändras för att inte bidra till kränkningar av ESK-rättigheter. Sveriges politik för global utveckling har goda intentioner. Mycket återstår att göra. Ett första steg är att underteckna och ratificera tilläggsprotokollet för att ge fattiga människor en möjlighet att kräva sin rätt.

Hittills har 37 länder undertecknat protokollet. Några har också ratificerat det, däribland Spanien. När tio länder har ratificerat träder det i kraft.

Bland andra följande länder har undertecknat: Argentina, Armenien, Belgien, Bolivia, Chile, Ecuador, Finland, Guatemala, Italien, Luxemburg, Madagaskar, Nederländerna, Portugal, Slovenien, Slovakien, Spanien. Det är dags för Sverige att göra detsamma.

Stockholm den 3 oktober 2011

Annika Lillemets (MP)

Bodil Ceballos (MP)

Jan Lindholm (MP)

Valter Mutz (MP)